

УДК 317.48-052.9:032.6

DOI <https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series5.2026.109.40>

Чалий О. М., Мога М. Д.

ТРЕНІНГ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЛОГОПЕДІВ

Стаття присвячена проблемі формування комунікативної компетентності майбутнього учителя-логопеда в умовах університету. Обґрунтовано, що формування комунікативної компетентності у майбутніх логопедів може бути забезпечене в процесі професійної підготовки засобами тренінгу педагогічного спілкування, який розглядається як активна соціально-психологічна підготовка до професійного спілкування. Груповий психологічний тренінг визначено як інструмент цілеспрямованих змін особистості, що досягаються через усвідомлення, рефлексію і переоцінку власного життєвого досвіду у процесі взаємодії в групі. Тренінг виконує роль посередника між теоретичними знаннями, що безперечно є базовими, та практичними навичками, які мають ключове значення для професійної діяльності. Висвітлено, що тренінг у контексті університетського освітнього процесу повинен бути інтегрованою складовою навчання, а не вибіркоким заходом. Доведено, що формальний підхід до його проведення, без створення відповідного сприятливого середовища, значно знижує його результативність та освітню цінність. Виокремлено дві основні категорії методів тренінгу педагогічного спілкування: групові дискусії (обговорення проблемних ситуацій, розбір практичних ситуацій, аналіз випадків морального вибору) та ігрові методи (рольові ігри, невербальна психогімнастика, поведінковий тренінг, контргри). Аргументовано, що тренінг педагогічного спілкування сприяє формуванню комунікативної компетентності майбутніх логопедів, оскільки забезпечує поглиблення знань, вдосконалення навичок, розвиток здатності до ефективного спілкування; підвищує мотивацію, усвідомлення важливості комунікативної діяльності, активно сприяє саморозвитку особистості та вдосконаленню її комунікативно-значущих якостей.

Ключові слова: логопед, комунікативна компетентність, соціально-психологічний тренінг, тренінг педагогічного спілкування, формування.

Сучасний етап розвитку української системи освіти характеризується кардинальними змінами. В освітній стратегії пріоритетною стає гуманістична парадигма. Сьогодні можна констатувати, що оформляється ідеал гуманної демократичної школи, орієнтованої на особистість. Довіра до дитини, навчання без примусу та покарань, співпраця дітей та дорослих, творча діяльність, дослідницький пошук, можливість вибору діяльності та прийняття відповідальності за свій вибір – основні ціннісні установки нової школи. Перед педагогічною освітою стоїть завдання підготовки фахівців, здатних розуміти та приймати внутрішній світ дитини, готових до адекватного педагогічного спілкування з учнями у процесі спільної з ними діяльності, до максимальної реалізації здібностей учня, забезпечення його емоційного благополуччя у навчально-виховному процесі школи. Потреба в педагогах, здатних зайняти гуманістичну позицію по відношенню до учнів та здійснити свої професійні функції через правильно створену ситуацію спілкування, висуває в розряд актуальних проблему цілеспрямованого розвитку у майбутніх учителів-логопедів комунікативної компетентності.

Якість підготовки майбутніх логопедів і дефектологів до здійснення різних функцій професійної діяльності стала об'єктом дослідження у працях таких учених: Н. Басалюк, М. Берегова, В. Білан, В. Гладуш, М. Кононова, О. Мартинчук, С. Миронова, Г. Мицик, Н. Пахомова, Ю. Пінчук, О. Потапенко, Л. Руденко, К. Островська, Н. Федорова, С. Цимбал-Слатвінська, Д. Шульженко, А. Шевцов, О. Шевченко, М. Шеремет, Л. Черніченко та ін. Розв'язання проблеми формування комунікативної компетентності фахівців різних галузей було предметом дослідження таких науковців: Т. Бутенко, О. Жирун, Н. Завіниченко, К. Касярум, Н. Коношенко, С. Коношенко, В. Назаренко, З. Підручна, Т. Симоненко, І. Трубник, В. Черевко та ін. Проте в рамках психолого-педагогічних досліджень, які проводяться, недостатня увага приділяється сьогодні обґрунтуванню шляхів і засобів формування комунікативної компетентності майбутнього логопеда у вищій школі. Одним із засобів формування комунікативної компетентності майбутніх логопедів є тренінг педагогічного спілкування. Але, на жаль, його організація недооцінюється у практиці вищої школи, де найчастіше теоретична підготовка переважає практичну.

Мета статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування тренінгу педагогічного спілкування як засобу формування комунікативної компетентності майбутніх логопедів

У рамках нашого дослідження особистісно-орієнтована технологія формування комунікативної компетентності майбутніх логопедів реалізується за допомогою тренінгу педагогічного спілкування.

В. Климчук визначає тренінг як цілком особливу форму навчання, що спирається не на декларативне, а на реальне знання, що дає можливість пережити власним досвідом те, що лекція говорить взагалі [4, с. 53].

Груповий психологічний тренінг можна розглядати як інструмент цілеспрямованих змін особистості, що сприяє її розвитку в особистісному та професійному аспектах. Це досягається через усвідомлення, рефлексію і переоцінку власного життєвого досвіду у процесі взаємодії в групі. Такий підхід дозволяє використовувати тренінг як вагомий компонент професійної підготовки, завдяки його прямій орієнтації на роботу із власним досвідом.

Основною перевагою тренінгу є здатність долати обмеження, властиві традиційним методам навчання. Він виконує роль посередника між теоретичними знаннями, що безперечно є базовими, та практичними навичками, які мають ключове значення для професійної діяльності. У звичних формах професійної підготовки інформація передається фахівцеві на етапі навчання, але її практичне застосування часто відкладається на невизначений термін. Лише під час реального використання набутих знань стає можливою їх об'єктивна перевірка та усвідомлення учасниками. Як наслідок, частина інформації через відсутність актуальної практичної значущості може бути забута, витіснена або не сприйнята взагалі. Психологічний тренінг долає ці недоліки завдяки створенню умов для негайної інтеграції нових знань у практичну діяльність. Процес емоційного пізнання і проживання нових моделей поведінки, а також оцінка їхніх наслідків підтримуються за допомогою механізмів зворотного зв'язку. Саме це забезпечує підвищену ефективність закріплення отриманих знань і перетворення їх на практичні вміння [6, с. 32].

Студент, який бере участь у тренінгу, отримуючи зворотний зв'язок, має змогу виявити недоліки у своїх уміннях і навичках, прогалини у теоретичних знаннях, а також усвідомити неадекватність своїх установок і стереотипів. Крім того, тренінг відкриває можливості роботи з особистістю на рівні глибинних внутрішніх структур, які складно скоригувати іншими методами. Основна мета досвідченого ведучого у процесі особистісно орієнтованого психологічного тренінгу полягає не лише в розвитку особистості, а в її «пробудженні» та активізації внутрішнього потенціалу. Змінити людину неможливо – вона самостійно змінюється залежно від обставин, її успіхів або невдач у певних ситуаціях. Завдання тренера полягає в тому, щоб бути поруч у цей момент, створюючи сприятливі умови та надаючи підтримку.

Тренінгові групи, зазвичай, охоплюють спеціально організовані малі групи, у яких учасники під керівництвом тренера-педагога залучаються до інтенсивного досвіду спілкування та співпраці. Цей процес спрямований на подолання різних психологічних труднощів, сприяння самовдосконаленню, розвиток групової взаємодії та вирішення спільних проблем колективу.

У рамках нашого дослідження докладно розглядається соціально-психологічний тренінг, оскільки саме він лежить в основі тренінгу педагогічного спілкування

Аналіз наукових праць, присвячених застосуванню соціально-психологічного тренінгу, засвідчує його значний вплив на формування та розвиток різних аспектів особистісної структури. За твердженням В. Климчука, основна мета тренінгу спілкування полягає у забезпеченні комплексного оптимізаційного впливу на афективну та когнітивну сфери особистості учасників, зокрема як суб'єктів комунікації. Дослідницькі результати автора демонструють помітне підвищення емпатичних та альтруїстичних орієнтацій серед членів груп інтенсивного навчання. Ці тенденції визначаються як психологічний фундамент, що підтримує розвиток особистості як діалогічного та ефективного агента спілкування [4].

Таким чином, професійна підготовка майбутнього логопеда, який здобуває освіту в університеті, може стати більш ефективною завдяки реформуванню наявних моделей міжособистісного реагування не через індивідуальний самоаналіз, а шляхом активної участі у групових тренінгах. Колективний характер взаємодії дозволяє здійснювати глибокі зміни у зовнішніх соціальних відносинах індивіда, що опосередковано впливає на його внутрішній емоційний стан, переконання та ставлення як до інших людей, так і до самого себе. У цьому контексті особливого значення набуває завдання формування навичок колективної поведінки у педагогів за межами реального освітнього середовища.

Аналіз наукових досліджень, присвячених розробці та впровадженню програм соціально-психологічного тренінгу, свідчить про те, що подібний психологічний вплив призводить до трансформації цілої низки особистісних характеристик. До них можна віднести розвиток відкритості, комунікабельності, незалежності, покращення здатності до рефлексії як власної, так і чужої поведінки, формування емпатії, зміну ставлення до себе й інших, а також підвищення точності самооцінки. Однією з ключових умов ефективною та глибокою комунікації є здатність до осмислення не лише інших, але й самого себе.

Досвід щоденного спілкування та проведення групових тренінгів демонструє, що аналіз і усвідомлення проявів поведінки інших осіб значно легше здійснювати, ніж власних. У цьому контексті К. Климова [3] зазначає, що взаємне зіставлення уявлень про себе та уявлень інших учасників групи у межах соціально-психологічного тренінгу нерідко виявляє відмінності між суб'єктами. Такі розбіжності можуть сприяти зменшенню випадків невинного узагальнення в міжособистісному сприйнятті та вибудовуванні взаємин. Таким чином, корекція уявлень про себе і про інших стає однією з фундаментальних цілей багатьох тренінгових програм.

Схему тренінгу, запропоновану І. Белкіним [1], спрямовано на розвиток і вдосконалення цілого комплексу навичок, таких як саморегуляція, вербальна та невербальна комунікація. Головною метою тренінгу є особистісний розвиток майбутніх менеджерів у сфері маркетингових комунікацій, зокрема підвищення рівня самоідентифікації, внутрішньої відповідальності, а також трансформація стереотипів у сприйнятті та поведінці. Одним із ключових завдань тренінгу є формування системи цінностей, яка має центральне значення в структурі професійних особистісних якостей.

Дослідження інших науковців підтверджують, що спеціально організовані тренінги сприяють розвитку здатності розуміти позицію іншої людини, переключуючи увагу на інший, відмінний від власного, погляд. Це, у свою чергу, стає основою для формування навичок партнерського спілкування [5].

Дослідження, присвячені створенню та впровадженню соціально-психологічних тренінгових програм, свідчать про те, що такий формат психологічного впливу приводить до наступних результатів: трансформація сприйняття себе й оточуючих; підвищення рівня позитивної самооцінки та доброзичливого ставлення до інших; розвиток і вдосконалення комунікативних умінь і навичок; а також формування здатності до децентрації [2; 3; 6].

Таким чином, навчання студентів-логопедів у тренінговій групі при інтенсивному взаємному обміні почуттями, думками і діями має низку незаперечних переваг.

По-перше, інтеграція в групу сприяє полегшенню сприйняття точок зору інших учасників та формуванню готовності до трансформації власних установок. Це створює сприятливі умови для підвищення соціальної активності, а також для ініціативності у пошуку нетривіальних і творчих рішень проблем.

По-друге, забезпечується формування спільної психологічної мови, яка сприяє ефективній та аргументованій комунікації між учасниками. Така мова дозволяє висловлювати власні емоції, прагнення, цілі й очікування у зрозумілій формі.

По-третє, проведення групового аналізу міжособистісних взаємодій дає змогу учасникам чітко розмежувати процесуальні та змістовні аспекти спілкування. У цьому контексті форма висловлювання визначатиметься як процесуальний аспект, тоді як повідомлення, яке міститься у висловлюванні, – як змістовний. Взаємодія цих компонентів стає очевидною в процесі аналізу мотивів мовця, зокрема його латентних цілей або так званого прихованого порядку денного. Наприклад, демонстрація почуття полегшення після акту прощення може бути як усвідомленою дією, спрямованою на досягнення тенденційної мети (наприклад, дискредитації партнера по спілкуванню), так і ненавмисним виразом глибинних намірів (наприклад, бажання якомога швидше припинити розмову).

По-четверте, така форма роботи дає можливість досліджувати структурно-функціональні відносини в рамках діяльності групи чи колективу. Спостерігаючи за міжособистісними взаємодіями членів тренінгової групи, можна простежити характерні риси їхнього стилю поведінки, особливості вербального і невербального самовираження та методи самопрезентації. У той же час об'єктом аналізу може бути якість виконання групових завдань. Проте ключовим завданням соціально-психологічного навчання є не просто вдосконалення технік спілкування учасників тренінгу, а насамперед розвиток зацікавленості особистістю іншої людини.

Схарактеризувавши соціально-психологічний тренінг, перейдемо до висвітлення тренінгу педагогічного спілкування, який ми розглядаємо як активну соціально-психологічну підготовку до професійного спілкування. Основою цього тренінгу є соціально-психологічний тренінг, який довів свою ефективність у формуванні комунікативної компетентності різних категорій його учасників.

Навчання за допомогою тренінгів педагогічного спілкування має суттєві відмінності від традиційних методів, таких як уроки, лекції чи семінари, не лише за формою проведення, але й за основними принципами. У межах традиційного навчання акцент робиться на формуванні здатності давати правильні відповіді, причому помилки, як правило, трактуються негативно та супроводжуються різними формами санкцій. Натомість у тренінгах помилки розглядаються з іншим підходом – як природна й необхідна складова навчального процесу.

Тренінг, будучи ретельно спланованою системою цілеспрямованих психолого-педагогічних дій та послідовних організаційних заходів, структурно орієнтований на забезпечення навчального процесу в трьох ключових аспектах. Перш за все, він передбачає передачу знань та їхню практичну апробацію. По-друге, тренінг сприяє формуванню або корекції необхідних навичок і вмінь. По-третє, кожне тренінгове заняття допомагає усвідомити цільову спрямованість, мотивацію, змістовну складову, а також уточнити особистісну чи професійну позицію майбутнього спеціаліста [6, с. 113].

Згідно з нашими переконаннями, тренінг у контексті університетського освітнього процесу повинен бути інтегрованою складовою навчання, а не вибіркоким заходом. При цьому формальний підхід до його проведення, без створення відповідного сприятливого середовища, значно знижує його результативність та освітню цінність.

Тренінг педагогічного спілкування, впроваджений у навчальну програму, характеризується низкою специфічних особливостей. Зазвичай він організовується у стандартному навчальному приміщенні і триває 90–180 хвилин (одна або дві академічні пари) один раз на тиждень. Відвідування таких занять є обов'язковим для студентів. Об'єднання учасників у групу, які зазвичай добре знайомі один з одним і часто спілкуються в умовах навчального середовища та поза ним, створює певні труднощі для ефективного використання традиційних методик тренінгової роботи.

Відтак це передбачає ретельну підготовку до кожного заняття задля їх максимальної ефективності. Для забезпечення успішної діяльності групи тренінгу педагогічного спілкування викладачеві важливо чітко усвідомлювати його ключову мету, що полягає у формуванні комунікативної компетентності студентів, котрі в майбутньому працюватимуть як логопеди.

Щодо методів тренінгу педагогічного спілкування, важливо виділити пріоритетність впровадження активних підходів. Хоч існує чимало різновидів класифікацій тренінгових методів, фактично вони всі, так чи інакше, зводяться до двох основних категорій: групові дискусії та ігрові методи. Методика групових

дискусій найчастіше реалізується через аналіз конкретних ситуацій або груповий самоаналіз. До таких форм належать обговорення проблемних ситуацій, розбір практичних казусів, аналіз випадків морального вибору. Поряд із цим, серед ігрових методів соціально-психологічного тренінгу найбільшу популярність набули рольові ігри. До них також належать такі техніки, як невербальна психогімнастика, поведінковий тренінг, контртрени та інші [6].

Ми вважаємо, що в рамках психолого-педагогічного тренінгу викладач закладу вищої освіти має можливість застосовувати широкий спектр методів групової роботи, а також різні методичні інструменти та прийоми.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що тренінг, спрямований на вдосконалення педагогічного спілкування, є доцільним у навчальному процесі університету. Він сприяє формуванню комунікативної компетентності майбутніх логопедів, оскільки розвиває їхню комунікативну культуру: забезпечує поглиблення знань, вдосконалення навичок, розвиток здатності до ефективного спілкування. Окрім цього, тренінг підвищує мотивацію, усвідомлення важливості комунікативної діяльності, активно сприяє саморозвитку особистості та вдосконаленню її комунікативно-значущих якостей.

Висновки. Формування комунікативної компетентності у майбутніх логопедів може бути забезпечене в процесі професійної підготовки фахівця в умовах університету засобами тренінгу педагогічного спілкування, який ми розглядаємо як активну соціально-психологічну підготовку до професійного спілкування. Перспективою подальших розвідок вважаємо експериментальне впровадження в педагогічний процес університету запропонованого тренінгу педагогічного спілкування для формування комунікативної компетентності у майбутніх учителів-логопедів.

Використана література:

1. Белкін І. В. Ділові ігри у підготовці майбутніх менеджерів маркетингових комунікацій : навч. посіб. Вінниця : ДонНУ, 2016. 252 с.
2. Калюжка Н. С. Формування риторичних умінь у фаховій підготовці майбутніх учителів початкової школи : дис. ... к.пед.н. : 13.00.04 / Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький. 2011. 182 с.
3. Климова К. Я. Основи культури і техніки мовлення : навч. посіб. 2-ге вид., випр. і доп. Київ : Ліра., 2017. 240 с.
4. Климчук В. О. Тренінг внутрішньої мотивації: результати апробації та структура. Практична психологія та соціальна робота. 2016. №10. С. 52–59.
5. Коношенко С. В., Коношенко Н. А., Трубник І. В. Сутність і структура комунікативної культури майбутнього фахівця соціальної сфери / Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. 2023. № 1 (355). С. 173–180. DOI [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179).
6. Мільютина К. Л. Теорія та практика психологічного тренінгу: Навчальний посібник. Київ : МАУП, 2004. 192 с.

References:

1. Bielkin, I. V. (2016) Dilovi hry u pidhotovtsi maibutnih menezheriv marketynhovykh komunikatsii [Business games in the training of future managers of marketing communications] : navch. posib. Vinnytsia : DonNU, 2016. 252 s. [in Ukrainian].
2. Kaliuzhka, N.S. (2011). Formuvannia rytorichnykh umin u fakhovii pidhotovtsi maibutnih uchyteliv pochatkovoї shkoly [Formation of rhetorical skills in professional training of future primary school teachers]: dys. ... k.ped.n. : 13.00.04 / Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody. Pereiaslav-Khmelnytskyi. 2011. 182 s. [in Ukrainian].
3. Klymova, K. Ya. (2017). Osnovy kultury i tekhniky movlennia [Fundamentals of culture and speech technique]: navch. posib. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv : Lira. 240 s. [in Ukrainian].
4. Klymchuk, V. O. (2016). Treninh vnutrishnoi motyvatsii: rezultaty aprobatsii ta struktura [Intrinsic motivation training: test results and structure]. *Praktychna psykholohiia ta sotsialna robota*. no10. S. 52–59. [in Ukrainian].
5. Konoshenko S. V., Konoshenko N. A., Trubnyk I. V. (2023). Sutnist i struktura komunikatyvnoi kultury maibutnoho fakhivtsia sotsialnoi sfery [The essence and structure of the communicative culture of the future specialist in the social sphere] / *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. no1 (355). S. 173–180. DOI : [https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1\(355\)-173-179](https://doi.org/10.12958/2227-2844-2023-1(355)-173-179) [in Ukrainian].
6. Miliutina, K. L. (2004). Teoriia ta praktyka psykholohichnoho treninhu [Theory and practice of psychological training]: Navchalnyi posibnyk. Kyiv : MAUP, 2004. 192 s. [in Ukrainian].

Chalyi O. M. Moga M. D., Pedagogical communication training as a means of forming the communicative competence of future speech therapists

The article is devoted to the problem of forming the communicative competence of the future speech therapist teacher in university conditions. It is substantiated that the formation of communicative competence in future speech therapists can be ensured in the process of professional training by means of pedagogical communication training, which is considered as an active socio-psychological preparation for professional communication. Group psychological training is defined as a tool for purposeful personality changes achieved through awareness, reflection and reevaluation of one's own life experience in the process of interaction in a group. Training acts as a mediator between theoretical knowledge, which is undoubtedly basic, and practical skills, which are of key importance for professional activity. It is highlighted that training in the context of the university educational process should be an integrated component of education, and not a selective event. It has been proven that a formal approach to its implementation, without creating an appropriate favorable environment, significantly reduces its

effectiveness and educational value. Two main categories of pedagogical communication training methods are distinguished: group discussions (discussion of problem situations, analysis of practical situations, analysis of cases of moral choice) and game methods (role games, non-verbal psycho-gymnastics, behavioral training, counter-games). It is argued that pedagogical communication training contributes to the formation of communicative competence of future speech therapists, as it provides deepening of knowledge, improvement of skills, development of the ability to communicate effectively; increases motivation, awareness of the importance of communicative activity, actively contributes to the self-development of the individual and the improvement of his communicatively significant qualities.

Key words: *speech therapist, communicative competence, social-psychological training, pedagogical communication training, formation.*

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.05.2026

Стаття поширюється на умовах
ліцензії відкритого доступу
CC BY 4.0